

Preprinty w uczelnianym repozytorium drogą do otwartości w nauce?

Preprints in a university repository as a way to openness in science?

Dorota Wierzbicka-Próchniak

Uniwersytet Opolski, Biblioteka Uniwersytetu Opolskiego

 <https://orcid.org/0000-0002-6248-4851>

e-mail: dwierzbicka@uni.opole.pl

Ewelina Pisarek

Uniwersytet Opolski, Biblioteka Uniwersytetu Opolskiego

 <https://orcid.org/0000-0003-3076-4055>

e-mail: episarek@uni.opole.pl

Agnieszka Zawadzka

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Biblioteka Główna UMCS

 <https://orcid.org/0000-0002-4895-2882>

e-mail: agnieszka.zawadzka@mail.umcs.pl

Grzegorz Szczypa

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Biblioteka Główna UMCS

 <https://orcid.org/0000-0002-1398-0883>

e-mail: grzegorz.szczypa@mail.umcs.pl

Abstract. The **aim** of this article is to analyze the role of preprints in the open access policies of higher education institutions in Poland and their presence in institutional repositories. **Methods:** The paper presents the results of surveys and an analysis of the content of selected Polish academic repositories. The data sources include surveys completed by representatives of 33 academic libraries, a review of the content of 59 institutional repositories, and an exploration of preprints and their links to scientific publications. The applied research methods included a review of repositories and an online survey. A discussion of the significance of preprints in the global scientific communication system provided the

Artykuł jest udostępniany na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

context for interpreting the results obtained. **Conclusions:** The findings indicate that preprints remain a marginal element of open access policies in Polish academic institutions, and their presence in repositories is limited. A low awareness of the potential benefits of publishing preprints, as well as formal and organizational barriers, was also identified. In conclusion, the need for the development of consistent principles regarding preprints in the open access policies of universities, better adaptation of repositories to their deposition and sharing, and the necessity for the development of support and training for the academic community were emphasized.

Keywords: preprints, open access, institutional repositories, open access policy, scientific communication, research.

Wstęp

Preprinty, rozumiane jako wersje artykułów naukowych udostępniane przed zakończeniem procesu recenzji i opublikowaniem w recenzowanych czasopismach, odgrywają istotną rolę w globalnym systemie komunikacji naukowej i w upowszechnianiu wyników badań w modelu otwartego dostępu. Sprzyjają one szybkiemu rozpowszechnianiu wyników badań, zwiększają ich widoczność i cytowalność, a także ułatwiają ustanowienie pierwszeństwa odkrycia. Jednocześnie dynamiczny rozwój preprintów generuje wyzwania związane z właściwym rozumieniem ich statusu naukowego, zwłaszcza poza środowiskiem akademickim.

W niniejszym artykule zaprezentowane zostały wyniki badań dotyczących odniesień do tej formy publikacji w politykach otwartości uczelni wyższych w Polsce oraz analizy charakterystyki preprintów i ich obecności w repozytoriach instytucjonalnych. Omówienie globalnych trendów w zakresie ich publikowania stanowi kontekst dla interpretacji wyników badań. Celami artykułu są: rozpoznanie obecnej roli preprintów w polskim systemie naukowym, identyfikacja ewentualnych wyzwań związanych z ich udostępnianiem w uczelnianych repozytoriach oraz wskazanie potencjalnych kierunków rozwoju polityk instytucjonalnych w tym zakresie.

Znaczenie preprintów w komunikacji naukowej – perspektywa globalna

Preprinty, zgodnie z definicją Narodowego Centrum Nauki (NCN)¹, to wersje artykułów, które poprzedzają proces recenzji i publikacji w recenzowanych

¹ NCN, *Instrukcja: otwarty dostęp do publikacji. Polityka NCN dotycząca otwartego dostępu do publikacji wraz ze zmianami wprowadzonymi pismami Dyrektora NCN*

czasopismach naukowych. Określane są również jako: *submitted version*, *Author's Original Manuscript* (AOM) lub *Submitted Manuscript Under Review* (SMUR). Publikowanie preprintów umożliwia szybkie rozpowszechnienie wyników badań, co eliminuje opóźnienia związane z czasochłonnym procesem recenzji i przyczynia się do bardziej dynamicznej komunikacji w środowisku naukowym. Jak zauważają Mariia Levchenko et al.², odgrywają one kluczową rolę w sytuacjach kryzysowych, takich jak pandemia COVID-19, gdy szybkie udostępnienie wyników badań jest niezbędne do podejmowania decyzji w zakresie zdrowia publicznego.

Preprinty pozwalają na uzyskiwanie wczesnych opinii i komentarzy od innych naukowców, co sprzyja wykrywaniu ewentualnych błędów i udoskonalaniu prac przed ich formalnym przedłożeniem do recenzji. Pełnią także funkcję zabezpieczenia pierwszeństwa odkrycia, co ma istotne znaczenie w kontekście ochrony roszczeń naukowych. Ponadto udostępnienie preprintu może zwiększać widoczność publikacji, jej cytowalność i szanse na nawiązanie współpracy naukowej. Badania bibliometryczne potwierdzają, że artykuły udostępniane jako preprinty wykazują wyższy wskaźnik cytowań w porównaniu z pracami publikowanymi bez wcześniejszego rozpowszechnienia w tej formie. Preprintowane artykuły osiągają średnio o 36% więcej cytowań i wyższy wskaźnik Altmetric Attention Score o 49% w porównaniu z publikacjami, które nie miały wersji preprintowej³. W rezultacie wiele instytucji i agencji grantowych (np. Wellcome Trust, NIH, Gates Foundation) zaczęło uwzględniać preprinty w procesach oceny dorobku naukowego⁴. Równocześnie rozwijane są narzędzia wspierające ich integrację z systemem komunikacji naukowej. Przykładem może być Europe PMC, które indeksuje preprinty z ponad 30 serwerów, ułatwiając ich wyszukiwanie, analizę i integrację z pełnotekstowymi publikacjami⁵.

Należy jednak pamiętać, że preprinty nie są recenzowanymi publikacjami i mogą zostać zmienione po zakończeniu procesu recenzji. W literaturze podkreśla się ryzyko związane z interpretacją preprintów przez opinię publiczną, która może postrzegać nierecenzowane prace jako ostateczne i potwierdzone rezultaty badań⁶. Jak pokazują wyniki badania Alice Fleerackers et al., osoby

z 11.10.2023 r. oraz 30.09.2024 r. Wersja 2.0, 2023, s. 5, https://ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/2024_12_instrukcja_open_access_NCN.pdf [dostęp: 17.12.2024].

² M. Levchenko et al., *Enabling preprint discovery, evaluation, and analysis with Europe PMC*, „PLOS One” 2024, t. 19, nr 9, s. 2.

³ M.M. Glymour et al., *Counterpoint: Preprints and the future of scientific publishing – in favor of relevance*, „American Journal of Epidemiology” 2023, t. 192, nr 7.

⁴ M. Levchenko et al., op. cit., s. 2.

⁵ Ibidem, s. 6.

⁶ A. Fleerackers et al., *Public understanding of preprints: How audiences make sense of unreviewed research in the news*, „Public Understanding of Science” 2025, t. 34, nr 2, s. 167–168.

bez doświadczenia akademickiego często mają trudność z odróżnieniem preprintu od recenzowanego artykułu, co może prowadzić do błędnych interpretacji, zwłaszcza w kontekście przekazów medialnych. Autorzy dowodzą, że nawet stosowanie jasnych oznaczeń i adnotacji – np. etykiety „nie recenzowano” – nie poprawiło znacząco zrozumienia charakteru preprintu przez użytkowników⁷.

Do podobnych wniosków doszli także inni badacze. Jak w serii eksperymentów udowodnili Tobias Wingen et al., osoby bez wykształcenia naukowego często nie odróżniają preprintów od artykułów recenzowanych. Krótkie wyjaśnienia na temat braku recenzji skutecznie obniżały postrzeganą wiarygodność tych tekstów w oczach laików⁸.

Z perspektywy systemowej, jak wykazała analiza Andrei Chiarelli et al., przyjmowanie preprintów jako elementu komunikacji naukowej jest nadal procesem zróżnicowanym w zależności od dyscypliny. Autorzy zwracają uwagę, że preprinty są atrakcyjne ze względu na szybkość rozpowszechniania, otwartość i możliwość komentowania, ale nadal budzą obawy związane z brakiem formalnej weryfikacji, tzw. regułą Ingelfingera (czasopisma odrzucają zgłoszenia artykułów, jeśli zostały one opublikowane jako preprinty), oraz niskim zaufaniem w niektórych środowiskach akademickich. Co więcej, badanie wykazało, że sukces upowszechnienia preprintów zależy od: norm społecznych, stopnia zaangażowania instytucji finansujących oraz strategii wdrażania innowacji komunikacyjnych⁹. Część wydawców i redakcji czasopism wskazuje na potencjalne zagrożenia związane z upowszechnianiem preprintów. Przede wszystkim wcześniejsze publiczne udostępnienie wyników badań może prowadzić do utraty ekskluzywności publikacji, co wpływa na postrzeganą wartość i prestiż czasopisma. Ponadto może ono ograniczać zainteresowanie wersją finalną artykułu, osłabiając tym samym modele subskrypcyjne. Zwraca się również uwagę na wpływ preprintów na wskaźniki cytowalności. Część badaczy cytuje bowiem wersje preprintowe zamiast opublikowanych, co prowadzi do rozproszenia cytowań między różne wersje tego samego tekstu. W rezultacie czasopismo nie uzyskuje pełnych danych bibliometrycznych, co może obniżyć jego wskaźniki oceny jakości. Dodatkowo niektóre bazy danych (np. Web of Science, Scopus) nie uwzględniają cytowań do preprintów lub nie łączą ich automatycznie z wersją finalną, co pogłębia ten problem. Wskazuje się także

⁷ Ibidem, s. 165–166.

⁸ T. Wingen et al., *Caution, preprint! Brief explanations allow nonscientists to differentiate between preprints and peer-reviewed journal articles*, „Advances in Methods and Practices in Psychological Science” 2022, t. 5, nr 1, s. 2–3, 12.

⁹ A. Chiarelli et al., *Preprints and scholarly communication: An exploratory qualitative study of adoption, practices, drivers and barriers* [version 2; peer review: 3 approved, 1 approved with reservations], „F1000 Research” 2019, 8, 971, s. 1–3.

na ryzyko zaburzenia anonimowości i rzetelności procesu recenzyjnego oraz na trudności związane z identyfikacją wersji ostatecznej i przeniesieniem praw autorskich, w szczególności w przypadkach gdy autorzy udostępniają preprinty na warunkach licencji otwartych, które mogą kolidować z wymaganiami wydawcy. W związku z powyższym niektóre środowiska wydawnicze pozostają sceptyczne wobec znaczenia preprintów w komunikacji naukowej.

Preprinty odgrywają istotną rolę w promowaniu otwartości w nauce. Najczęściej są zamieszczane w ogólnodostępnych repozytoriach lub na specjalistycznych platformach, bez ograniczeń wynikających z płatnych subskrypcji¹⁰. W ten sposób przyczyniają się do demokratyzacji wiedzy, umożliwiając społeczeństwu szeroki dostęp do wyników badań naukowych. Samoarchiwizacja preprintów wpisuje się w model tzw. zielonego otwartego dostępu, dzięki czemu wspiera rozwój transparentnej i inkluzyjnej komunikacji naukowej.

W świetle przedstawionych danych i analiz preprinty stanowią dziś integralny element globalnego systemu obiegu informacji naukowej. Przyspieszają obieg wiedzy, wspierają otwarty dostęp, umożliwiają szybsze reagowanie na wyzwania badawcze i ułatwiają dialog wewnątrznaukowy i międzydyscyplinarny. Jak zauważają Maria M. Glymour et al., preprinty stały się nieodzownym uzupełnieniem publikacji recenzowanych i ich pomijanie może spowolnić postęp naukowy oraz np. ograniczyć wpływ badań epidemiologicznych na zdrowie publiczne¹¹. Ich rosnąca rola wymaga jednak dalszego rozwoju infrastruktury technicznej, spójnych standardów metadanych oraz działań edukacyjnych i informacyjnych skierowanych zarówno do środowiska akademickiego, jak i do odbiorców spoza niego.

Preprinty w polskich repozytoriach uczelnianych – wprowadzenie do tematu

W Polsce zainteresowanie preprintami jako elementem systemu komunikacji naukowej zwiększało się głównie w związku z polityką Narodowego Centrum Nauki (NCN) obowiązującą w czasie prowadzenia badań, których wyniki są przedstawiane w niniejszym artykule. Zasady obowiązujące do połowy 2025 roku¹² nakładały na beneficjentów obowiązek zapewnienia otwartego dostępu do rezultatów projektów finansowanych przez NCN, przy czym jednym

¹⁰ A. Chalepliglou, A. Koulouris, *Preprint paper platforms in the academic scholarly communication environment*, „Journal of Librarianship and Information Science” 2023, t. 55, nr 1, s. 52.

¹¹ M.M. Glymour et al., op. cit., s. 1043.

¹² NCN, *Instrukcja: otwarty dostęp do publikacji...*

z dopuszczalnych sposobów realizacji tego wymogu było deponowanie preprintów lub wersji zaakceptowanych do publikacji (AAM – *author accepted manuscript*) w repozytoriach zarejestrowanych w bazie OpenDOAR. W przypadku gdy czasopismo nakładało embargo na udostępnienie wersji AAM, wymagano, aby preprint został opublikowany w repozytorium na licencji CC BY 4.0 najpóźniej w momencie publikacji wersji wydawniczej. Po upływie embargo autorzy zobowiązani byli do udostępnienia wersji AAM, z jednoczesnym zachowaniem preprintu jako wersji historycznej. Obie wersje powinny być opatrzone trwałym identyfikatorem (PID – *persistent identifier*), co zapewnia ich stabilność i możliwość śledzenia cytowań.

Po zakończeniu prac nad niniejszym artykułem NCN zaktualizowało swoją politykę otwartego dostępu, publikując zarządzenie nr 39/2025 z dnia 26 czerwca 2025 roku¹³. Zgodnie z nowymi zasadami w przypadku tzw. ścieżki 2 brak udostępnienia preprintu lub wersji AAM nie wpływa na uznanie kosztów projektu ani jego rozliczenie. Zmiana ta nie dotyczy jednak konkursów międzynarodowych, takich jak POLONEZ BIS, oraz konkursów ogłaszanych w ramach sieci CHANCE, CHIST-ERA i Biodiversa+.

Choć *Polityka Naukowa Państwa* nie odnosi się bezpośrednio do preprintów, zawarte w niej postulaty dotyczące otwartego dostępu i udostępniania wyników badań są spójne z ideą samoarchiwizacji. W dokumencie wskazano, że „dostępność publikacji i danych naukowych przyspiesza tempo dyfuzji wyników badań, sprzyja jakości i rzetelności oraz ułatwia ich weryfikację”¹⁴. Otwarta nauka jest w tym kontekście przedstawiana jako element wzmacniający innowacyjność, przejrzystość i zaufanie społeczne do nauki. Jednocześnie podkreślono potrzebę tworzenia środowiska sprzyjającego otwartemu udostępnianiu wyników badań i zasobów¹⁵ – m.in. rozwojowi repozytoriów, archiwów instytucjonalnych i usług opartych na danych.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na międzynarodowe inicjatywy, takie jak Europe PMC, które znacząco poprawiają widoczność i dostępność preprintów w skali globalnej. Platforma ta nie tylko agreguje preprinty z różnych dziedzin nauk przyrodniczych i medycznych, ale też zapewnia narzędzia do ich wyszukiwania, analizy i śledzenia powiązań z recenzowanymi publikacjami. Doświadczenia Europe PMC mogą stanowić inspirację dla polskich instytucji

¹³ Zarządzenie nr 39/2025 Dyrektora Narodowego Centrum Nauki w sprawie polityki publikowania w otwartym dostępie wyników badań stanowiących efekty realizacji projektów badawczych, staży, stypendiów naukowych, działań naukowych i komponentów badawczych z dnia 26.06.2025, https://ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/zarzadzenia-dyrektora/zarzadzenieDyr-39_2025.pdf [dostęp: 22.07.2025].

¹⁴ Ministerstwo Edukacji i Nauki, *Polityka Naukowa Państwa*, Warszawa 2022, s. 13, <https://www.gov.pl/attachment/c47d37f9-eaab-4701-adce-84cf7585013e> [dostęp: 23.02.2025].

¹⁵ Ibidem.

naukowych w zakresie rozwijania infrastruktury wspierającej otwarty obieg preprintów i ich integracji z międzynarodowym systemem komunikacji naukowej¹⁶.

Preprinty stanowią ważne uzupełnienie polityk otwartego dostępu także w odniesieniu do zgodności z Planem S oraz wymaganiami programów europejskich (np. Horizon Europe), które dopuszczają publiczne udostępnienie preprintów jako sposób realizacji obowiązku otwartości. Ich deponowanie w repozytoriach zgodnych z OpenDOAR może pełnić funkcję bufora wobec czasopism nakładających embargo na wersję zaakceptowaną do publikacji.

Analiza polityk otwartego dostępu przyjętych na polskich uczelniach¹⁷ wskazuje, że preprinty są w nich uwzględniane rzadko. Dominują zapisy dotyczące publikacji recenzowanych: artykułów w czasopismach, rozdziałów w monografiach, monografii naukowych i rozpraw doktorskich. Jedynie w niewielkich dokumentach pojawiają się odniesienia do tzw. szarej literatury, w tym preprintów, prezentacji konferencyjnych czy raportów. Wyjątkowo wskazano również inne materiały niepublikowane – jak recenzje, abstrakty, posty czy postery – które mogą zawierać wartościowe treści naukowe, lecz rzadko są formalnie ujęte w repozytoriach uczelni.

Zróżnicowanie wykorzystania preprintów w różnych dyscyplinach obserwowane globalnie znajduje odzwierciedlenie również w Polsce. W naukach ścisłych i przyrodniczych preprinty są szerzej akceptowane, głównie za sprawą utrwalonych praktyk publikacyjnych i dostępnych platform tematycznych (takich jak arXiv, bioRxiv czy ChemRxiv). Z kolei w naukach humanistycznych i społecznych adaptacja tej formy komunikacji jest wolniejsza, m.in. ze względu na przewagę monografii nad artykułami, długi cykl wydawniczy i ograniczone wsparcie instytucjonalne¹⁸.

Jedną z barier upowszechnienia preprintów są także postawy przyjmowane w środowisku naukowym. Jak pokazuje raport *Analiza stanu otwartej nauki w Polsce*, część badaczy odnosi się sceptycznie do preprintów, postrzegając je jako formę „nieskończonej” pracy, która może się jeszcze zmienić. Tego typu obawy wiążą się często z brakiem zaufania do niezweryfikowanych wersji publikacji i przywiązaniem do klasycznych modeli komunikacji naukowej. Ponadto praktyki otwartej nauki, w tym udostępnianie wersji roboczych, postrzegane są przez niektórych jako dodatkowe obciążenie, które nie przynosi bezpośrednich korzyści ewaluacyjnych czy finansowych¹⁹.

¹⁶ M. Levchenko et al., op. cit., s. 3–5.

¹⁷ *Analiza stanu otwartej nauki w Polsce. Raport końcowy*, Ośrodek Przetwarzania Informacji. Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2023, s. 29, <https://radon.nauka.gov.pl/analizy/analiza-stanu-otwartej-nauki-w-Polsce> [dostęp: 23.02.2025].

¹⁸ A. Chiarelli et al., op. cit., s. 3.

¹⁹ *Analiza stanu otwartej nauki...*, s. 173.

Analiza zebranych danych, szczegółowo omówiona w dalszej części artykułu, wskazuje, że obecność preprintów w repozytoriach instytucjonalnych polskich uczelni jest na razie ograniczona. Widoczne są różnice w praktykach ich deponowania i opisywania, co może wynikać z odmiennego poziomu świadomości naukowców oraz braku jednolitych standardów instytucjonalnych w tym zakresie. Zgromadzone obserwacje mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych analiz dotyczących barier i możliwości rozwoju polityk otwartości uwzględniających preprinty w krajowym systemie naukowym.

Wyniki badań

W celu lepszego zrozumienia roli preprintów w systemie naukowym w Polsce przeprowadzono badanie ankietowe wśród instytucji akademickich, a także analizę zawartości wybranych repozytoriów instytucjonalnych. Badania miały na celu określenie, w jakim stopniu polityki otwartości uczelni odnoszą się do preprintów oraz jak często i w jaki sposób preprinty są deponowane i opisywane w repozytoriach.

W tej części artykułu znajdują się najważniejsze wyniki przeprowadzonych analiz, ze szczególnym zwróceniem uwagi na aktualne praktyki, zidentyfikowane trudności i obserwowane zjawiska w zakresie archiwizacji preprintów.

Badania prowadzone były symultanicznie. Na potrzeby klarowności analizy wniosków pierwsze zostaną omówione wyniki ankiety.

Badanie było zaplanowane jako analiza wieloaspektowa, której głównym celem była ocena obecności i roli preprintów w politykach otwartości uczelni wyższych w Polsce. Skupiono się przede wszystkim na zbadaniu stopnia, w jakim preprinty są uwzględniane w oficjalnych dokumentach i procedurach uczelnianych, oraz na identyfikacji roli bibliotek akademickich w procesie udostępniania i promowania tego typu publikacji. Badanie miało również na celu: rozpoznanie barier i wyzwań związanych z akceptacją preprintów w środowisku akademickim, porównanie praktyk różnych uczelni i wyodrębnienie aktualnych trendów w zakresie otwartości naukowej. Uzyskane odpowiedzi pozwoliły także na sformułowanie wniosków i wskazań dotyczących możliwych kierunków rozwoju polityk otwartości, w których preprinty mogłyby być traktowane jako istotny element ekosystemu komunikacji naukowej.

Zastosowana metodologia opierała się na badaniu ilościowo-jakościowym z wykorzystaniem ankiety internetowej. Kwestionariusz został przygotowany przy użyciu Google Forms, co umożliwiło szybki i szeroki dostęp do grupy docelowej. Próba badawcza objęła 33 respondentów reprezentujących uczelnie wyższe w Polsce. Respondenci byli osobami mającymi doświadczenie i wiedzę w zakresie otwartości w nauce, co pozwoliło na zebranie wiarygodnych

i wartościowych danych. Rekrutacja uczestników odbyła się przez listę mailingową Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich (KDBASP), co zapewniło dostęp do odpowiedniej grupy eksperckiej.

Badanie zostało przeprowadzone w okresie od 10 do 28 marca 2025 roku i objęło zasięgiem uczelnie wyższe z całej Polski, reprezentujące różnorodne profile akademickie. Kwestionariusz składał się z dziesięciu pytań – pięciu zamkniętych i pięciu otwartych. Pytania zamknięte dotyczyły m.in.: obecności formalnych zapisów dotyczących preprintów w politykach uczelni, zakresu działań bibliotek w tym obszarze oraz poziomu znajomości zasad publikowania preprintów wśród pracowników naukowych. Natomiast pytania otwarte miały na celu pogłębienie wiedzy przez umożliwienie respondentom podzielenia się swoimi doświadczeniami, wskazania napotykanych problemów oraz opisanie dobrych praktyk i sugestii dotyczących dalszego rozwoju polityki otwartości.

Dane uzyskane z ankiety zostały poddane analizie z wykorzystaniem programu Microsoft Excel. W przypadku danych ilościowych zastosowano metody statystyki opisowej, które pozwoliły na określenie częstości występowania poszczególnych odpowiedzi i identyfikację podstawowych trendów. Przeprowadzono również analizę korelacji w celu zbadania potencjalnych zależności między zmiennymi, np. między obecnością formalnych polityk dotyczących preprintów a aktywnością bibliotek w tym zakresie. Odpowiedzi na pytania otwarte zostały poddane analizie treści, co umożliwiło wyodrębnienie kluczowych tematów i problemów pojawiających się w wypowiedziach respondentów.

Zastosowana metodologia pozwoliła na uzyskanie kompleksowego obrazu aktualnej sytuacji preprintów w politykach otwartości polskich uczelni wyższych. Połączenie danych ilościowych i jakościowych umożliwiło nie tylko opisanie stanu faktycznego, ale też uchwycenie kontekstu omawianej problematyki i perspektyw rozwoju analizowanego zjawiska.

Wyniki ankiety pokazały, że większość respondentów (25 z 33) potwierdziła istnienie polityki otwartości na swojej uczelni, natomiast 8 instytucji nie wprowadziło takiego dokumentu. Wdrożenie polityk otwartości następowało w latach od 2017 do 2024. Pierwsze inicjatywy pojawiły się w 2017 roku, co wskazuje na związek z opublikowanymi w 2015 roku rekomendacjami ministerialnymi pt. *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*²⁰. Wdrożenia nie miały jednak stałego trendu wzrostowego lub spadkowego, występowały skokowo w różnych latach.

²⁰ Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, https://www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf [dostęp: 23.02.2025].

Jednym z kluczowych zagadnień badania było ustalenie, czy polityki otwartości uczelni zawierają bezpośrednie odniesienia do preprintów. Tylko 9 z 25 uczelni potwierdziło obecność takich zapisów, co wskazuje, że choć temat preprintów zyskuje na znaczeniu, wciąż pozostaje w dużej mierze pomijany w oficjalnych dokumentach. Sposoby ujęcia preprintów były zróżnicowane: cztery uczelnie rekomendowały je jako jedną z form udostępniania wyników badań, jedna wprowadziła obowiązek deponowania ich w repozytorium instytucjonalnym, a pięciu respondentów wskazało inne, niesprecyzowane formy odniesień. Żadna z badanych instytucji nie zadeklarowała posiadania szczegółowych wytycznych dotyczących udostępniania preprintów.

Repozytoria instytucjonalne umożliwiające deponowanie preprintów funkcjonowały na 30 z 33 uczelni, co podkreśla szeroką infrastrukturę wspierającą otwartość. Równie istotnym obszarem analizy była rola bibliotek. Aż 26 respondentów potwierdziło, że biblioteki mogą odgrywać aktywną rolę w zarządzaniu preprintami lub wspieraniu ich udostępniania. Najczęściej zajmują się one zarządzaniem repozytoriami instytucjonalnymi, co obejmuje nadzorowanie procesu deponowania preprintów, a także weryfikację, zatwierdzanie i opracowywanie metadanych czy, w niektórych przypadkach, nadawanie identyfikatorów DOI. Ponadto pełnią ważną funkcję doradczą, oferując wsparcie merytoryczne i konsultacje dla naukowców w zakresie wyboru licencji, na jakiej najkorzystniej opublikować preprint – zgodnej z polityką wydawniczą i wymaganiami grantodawców (np. NCN). Ankietowani podkreślili również znaczenie działań edukacyjnych bibliotek, takich jak szkolenia z zakresu samoarchiwizacji, otwartego dostępu i udostępniania preprintów. Biblioteki wspierają także technicznie naukowców, zajmując się np. korektą rekordów i zarządzaniem kolekcjami preprintów. W niektórych instytucjach biblioteki planują utworzenie takich właśnie kolekcji.

Respondenci wskazywali, że uczelnie planują aktualizacje swoich polityk otwartości, które mają doprecyzować kwestie związane z preprintami, zwłaszcza w kontekście raportowania efektów projektów finansowanych przez NCN czy zarządzania nimi w wydawnictwach uczelnianych.

Respondenci w odpowiedziach na pytanie „Jakie jest Państwa zdanie na temat roli preprintów w komunikacji naukowej?” wskazali pozytywne i negatywne aspekty takiej formy publikowania. Zalety preprintów, na które najczęściej zwracano uwagę, to przede wszystkim możliwość szybkiego upublicznienia wyników badań i zwiększenie ich widoczności. Respondenci podkreślali także rolę preprintów w promowaniu otwartej nauki, umożliwieniu otwartej recenzji i zabezpieczeniu pierwszeństwa odkrycia. Dostrzeżono też korzyści w zakresie wspierania współpracy naukowej – dzięki szybkiemu upublicznieniu wyników badacze mogą łatwiej nawiązywać kontakty i wspólnie rozwijać projekty badawcze.

Jednocześnie ankieta ujawniła istotne bariery i zagrożenia związane z preprintami. Do najczęściej wymienianych przez respondentów należał brak formalnej recenzji, który może prowadzić do rozpowszechniania niezweryfikowanych informacji. Problematiczne okazały się również kwestie związane z istnieniem wielu wersji tej samej publikacji i ryzyko wprowadzenia w błąd, zwłaszcza jeśli preprint nie jest później publikowany w recenzowanym czasopiśmie. Respondenci zwracali też uwagę na brak jednolitych zasad wydawniczych i duże różnice w akceptacji preprintów w różnych dyscyplinach naukowych.

Zarówno wymienione zalety, jak i wady pokrywają się z globalnymi trendami przedstawionymi w pierwszej części artykułu.

Wnioski z badania wskazują, że biblioteki odgrywają w uczelniach wspierającą rolę w zakresie udostępniania preprintów, natomiast odpowiedzialność za ich deponowanie spoczywa głównie na naukowcach. Widoczny jest brak jednolitego podejścia do tego rodzaju publikacji. Uczelnie uwzględniają je w swoich repozytoriach lub traktują marginalnie, często jedynie w kontekście spełniania wymogów grantowych, a nie jako stały element polityki otwartości. Istnieje wyraźna potrzeba zwiększenia liczby szkoleń i promocji preprintów jako wartościowego elementu otwartej nauki, a także ich większej integracji z politykami instytucji (np. obowiązkowe deponowanie preprintów przy wnioskach grantowych). Konieczne wydaje się też ujednolicenie procesów związanych z nadawaniem DOI i metadanych preprintom oraz rozwijanie współpracy między bibliotekami, naukowcami i administracją uczelni w celu wzmocnienia ich pozycji w strategiach otwartości.

Drugim, przeprowadzonym symultanicznie, badaniem była analiza repozytoriów uczelni wyższych pod kątem obecności preprintów oraz ich charakterystyki. Miała na celu określenie znaczenia preprintów w polskim systemie naukowym, ze szczególnym uwzględnieniem ich obecności w repozytoriach instytucjonalnych uczelni wyższych z wykazu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), ponadto wykazanie stopnia wykorzystania preprintów jako formy udostępniania wyników badań naukowych, ich powiązań z opublikowanymi artykułami naukowymi oraz oceny ich wpływu na dalsze cytowania. Analiza pozwoliła na oszacowanie roli preprintów w komunikacji naukowej i ich potencjalnego znaczenia w kontekście otwartej nauki w Polsce.

Badanie zostało zrealizowane z wykorzystaniem metody mieszanej, obejmującej analizę *desk research* (analizę wtórną) i eksplorację zawartości repozytoriów instytucjonalnych. *Desk research* polegał na przeglądzie dostępnych źródeł wtórnych, w tym stron internetowych uczelni i ich bibliotek, baz danych oraz międzynarodowych katalogów i serwisów agregujących informacje o otwartych repozytoriach instytucjonalnych. Celem tego etapu było zebranie

podstawowych informacji o funkcjonujących repozytoriach i ich formalnej strukturze.

Eksploracja zawartości repozytoriów uczelni polegała natomiast na ich bezpośrednim przeszukiwaniu pod kątem obecności preprintów. Analiza obejmowała szczegółowe badanie metadanych preprintów ze szczególnym uwzględnieniem informacji dotyczących autorstwa, finansowania badań, dat publikacji i oznaczeń identyfikacyjnych (np. DOI). Istotnym elementem była także weryfikacja powiązań między preprintami a opublikowanymi artykułami naukowymi, co pozwoliło ocenić, w jakim stopniu preprinty są włączane w obieg formalnej komunikacji naukowej. Dodatkowo sprawdzano obecność tych publikacji w bazach cytowań, takich jak Web of Science i Scopus, co umożliwiło analizę ich wpływu na widoczność i dalsze cytowania wyników badań.

W toku badania uwzględniane były zarówno aspekty techniczne, np. oprogramowanie wykorzystywane przez repozytoria, jak i naukowe, obejmujące powiązania preprintów z artykułami, analizę cytowań i ocenę obecności repozytoriów w międzynarodowych rejestrach otwartej nauki. Ostatecznie zdecydowano się na sprawdzenie, czy są one rejestrowane przez OpenDOAR, którego zasięg obejmuje repozytoria z całego świata, w tym liczne inicjatywy europejskie. Współpracuje on z największymi agregatorami danych naukowych w Europie, takimi jak OpenAIRE, a obecność repozytorium w OpenDOAR zapewnia zgodność z wytycznymi NCN w zakresie otwartego dostępu do publikacji²¹. Podjęte działania pozwoliły na kompleksową ocenę funkcjonowania preprintów w kontekście polityki otwartości uczelni.

Badanie zostało przeprowadzone przez czteroosobowy zespół badawczy, którego zadania obejmowały zarówno gromadzenie danych, jak i ich analizę. Próba badawcza objęła repozytoria 65 publicznych uczelni wyższych wyselekcjonowanych na podstawie wykazu publicznych uczelni akademickich nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki. Dzięki temu zapewniono reprezentatywność próby w kontekście całego polskiego systemu szkolnictwa wyższego.

Badanie realizowano w okresie od 18 lutego do 28 marca 2025 roku i objęło ono zasięgiem cały obszar Polski. Do analizy zebranych danych wykorzystano arkusze kalkulacyjne Microsoft Excel. Analiza statystyczna opierała się głównie na technikach statystyki opisowej i korelacjach, co umożliwiło identyfikację związków między różnymi zmiennymi badawczymi oraz sformułowanie wniosków dotyczących miejsca i roli preprintów w krajowym ekosystemie otwartej nauki.

Zakres przeprowadzonej analizy i wyniki badań objęły sześć głównych obszarów tematycznych: identyfikację repozytoriów, obecność w nich

²¹ NCN, *Instrukcja: otwarty dostęp do publikacji...*, s. 10–11.

preprintów, charakterystykę manuskryptów, powiązane z nimi statystyki, finansowanie badań i rejestrację repozytoriów w OpenDOAR. W badaniu nie ograniczono ram czasowych powstania publikacji, co pozwoliło na uchwycenie pełnego obrazu obecności i funkcjonowania preprintów w polskich repozytoriach instytucjonalnych.

Dane empiryczne pokazały, że choć repozytoria w Polsce są powszechne – występują w 91% uczelni wyższych w kraju, to w niewielkiej liczbie (maksymalnie 42, minimalnie 1) deponują tego typu dokumenty. 26 instytucji na 59²² wykazało znikome zbiory preprintów, a 33 nie zgromadziły ich w swoich zasobach. Zestawienie danych wskazuje na niski poziom zainteresowania archiwizowaniem preprintów w repozytoriach instytucjonalnych. Powodów takiej sytuacji jest kilka i mają one charakter zarówno techniczny, jak i kulturowy. Jedną z głównych barier okazuje się ograniczona świadomość znaczenia i funkcji preprintów wśród członków społeczności naukowej, wynikająca z niedostatecznej wiedzy na temat inicjatyw realizowanych w repozytoriach instytucjonalnych, takich jak: promocja dorobku naukowego, zapewnianie otwartego dostępu do wyników badań (w ramach tzw. zielonej drogi) czy zarządzanie prawami autorskimi. Dodatkowe utrudnienia stanowią: niejasności dotyczące aspektów prawnych i licencyjnych, obawy przed naruszeniem praw autorskich, niejednoznaczna polityka wydawców wobec preprintów oraz kwestie związane z jakością, które dla wielu autorów pozostają problematyczne – szczególnie w kontekście przekonania, że wyłącznie niezależna recenzja wydawnicza gwarantuje naukową wiarygodność publikacji²³. Niski poziom deponowania preprintów w repozytoriach uczelnianych może być też skutkiem preferencji pracowników naukowych, którzy docelowo wybierają repozytoria tematyczne, z określonych dziedzin nauki, mające większą widoczność i sprofilowanego odbiorcę.

Wyniki przeprowadzonej analizy lokowania preprintów pokazały, że 88 preprintów zdeponowano w repozytoriach instytucjonalnych, 22 w bibliotekach cyfrowych, 70 pochodziło z serwerów dziedzinowych, takich jak: arXiv (37), preprints (15), psycharXiv (8), ResearchSquare (4), bioRxiv (3), Preprintseries / Max-Planck-Institut für Mathematik Bonn (2), SSRN (1). W przypadku 49 rekordów nie wskazano pierwotnej lokalizacji źródła preprintów, nie udało się ustalić ich pochodzenia, co może sugerować niedostateczne oznaczanie metadanych lub niespójność praktyki dokumentowania źródeł. Przeprowadzone

²² Analizie poddano repozytoria 65 publicznych uczelni wyższych. Na podstawie *Wyzkazu uczelni publicznych nadzorowanych przez ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego i nauki – publiczne uczelnie akademickie* wytypowano 59 uczelni posiadających repozytoria.

²³ P. Smart, *The evolution, benefits, and challenges of preprints and their interaction with journals*, „Science Editing” 2022, t. 9, nr 1, s. 80–82.

badania potwierdzają też stosowaną przez badaczy praktykę podwójnego lokowania tego samego preprintu zarówno na serwerze preprintów (np. arXiv, bioRxiv), jak i w repozytorium instytucjonalnym. Zgodnie z otrzymanymi danymi badanych dokumentów pierwszym wyborem były platformy preprintowe, służące do szybkiego publicznego udostępniania wyników badań przed recenzją, charakteryzujące się większą rozpoznawalnością i szerszym zasięgiem, drugim zaś wyborem – repozytoria akademickie funkcjonujące jako bazy publikacji naukowców danej uczelni, o znacznie mniejszym zasięgu i prestiżu, często służące do celów statystycznych, sprawozdawczych, ewaluacyjnych czy archiwizacyjnych. Mniej liczną obecność preprintów w repozytoriach uczelnianych można tłumaczyć postrzeganiem ich jako zbiory danych, a nie miejsce aktywnej komunikacji naukowej. Efekt ten potęguje brak takich funkcjonalności jak komentowanie, opiniowanie czy prowadzenie dyskusji, które są oferowane przez bardziej rozwinięte repozytoria tematyczne. Czynnikiem zniechęcającym do deponowania preprintów w lokalnych bazach danych może być nie tylko brak systemowego uznania tego typu publikacji – zarówno w ocenie pracowniczej, postępowaniach awansowych, jak i w ewaluacji jednostek naukowych, lecz także bariera czasowa. W wielu przypadkach badacze nie dysponują wystarczającymi zasobami czasowymi, aby samodzielnie archiwizować swoje publikacje w różnych repozytoriach czy serwisach akademickich, zwłaszcza że tego typu obowiązki są już im narzucane przez instytucje w odniesieniu do tekstów recenzowanych. Wprowadzenie dodatkowych wymagań związanych z preprintami może być postrzegane jako obciążenie, które nie przynosi wymiernych korzyści akademickich.

Odrębną kwestią okazały się ograniczenia infrastruktury technicznej repozytoriów instytucjonalnych, szczególnie w zakresie mechanizmów wyszukiwania preprintów. Wśród najczęściej występujących problemów należy wskazać brak standaryzacji typów dokumentów i niespójne oznaczenia wersji tekstów. W wielu przypadkach preprinty klasyfikowane były jako artykuły naukowe, a w metadanych brakowało osobnego pola „preprint”, co utrudniało jednoznaczną identyfikację. Dodatkowo metadane bywały niekompletne i brakowało oznaczeń wersji dokumentu (np. preprint, postprint, wersja opublikowana).

W celu odnalezienia preprintów badacze posługiwali się hasłem „preprint” w wyszukiwarkach repozytoriów. Poszukiwane informacje były rozproszone – oznaczenie mogło pojawić się w różnych polach opisu, takich jak: tytuł serii wydawniczej, źródło publikacji, uwagi merytoryczne czy streszczenie. W wielu przypadkach dostęp do pełnych danych bibliograficznych był ograniczony dla użytkowników niezalogowanych, co dodatkowo komplikowało proces weryfikacji. Niejednokrotnie zdarzało się, że poszukiwane oznaczenie „preprint” nie występowało w metadanych, a ustalenie tego statusu możliwe było dopiero po otwarciu pliku z tekstem i analizie treści.

Sytuacja taka wynikała często z budowy formatek, w których brakowało pola, w którym można byłoby wpisać informację o preprincie. Do tego celu wykorzystywano np. pole uwag czy inne z wyżej wymienionych. Kolejny powód to brak hasła „preprint” w indeksowanych słownikach dla typów publikacji formalnych, typów publikacji merytorycznych i w kategoriach publikacji. Pole określające rodzaj publikacji było polem jednokrotnego wyboru, dlatego informacja o preprincie trafiała do innego pola w rekordzie, umożliwiającego wprowadzenie tej danej. Wraz z rozwojem systemów ewidencjonujących dorobek piśmienniczy naukowców dane bibliograficzne były migrowane na nowoczesniejsze narzędzia, co generowało wtórne trudności. Czasami okazywało się, że nawet dokładne mapowanie pól rekordów w obu systemach nie zawsze pozwoliło na wyselekcjonowanie informacji o preprincie i przeniesienie jej do odpowiedniego (specjalnego) pola identyfikującego rodzaj publikacji jako preprint.

W części przypadków informacja o statusie preprintu pojawiała się dopiero w metryczce dokumentu, w przypisach redakcyjnych lub w formie komunikatu umieszczonego na marginesie tekstu. Zdarzały się również sytuacje, w których konieczne było przeszukiwanie bibliografii zamieszczonej w pracy, aby potwierdzić charakter dokumentu. Nie wszystkie rekordy zawierały podpięty plik z tekstem – w takich przypadkach dostęp do treści możliwy był jedynie po przekierowaniu do zewnętrznej bazy danych lub po przesłaniu wniosku o udostępnienie dokumentu.

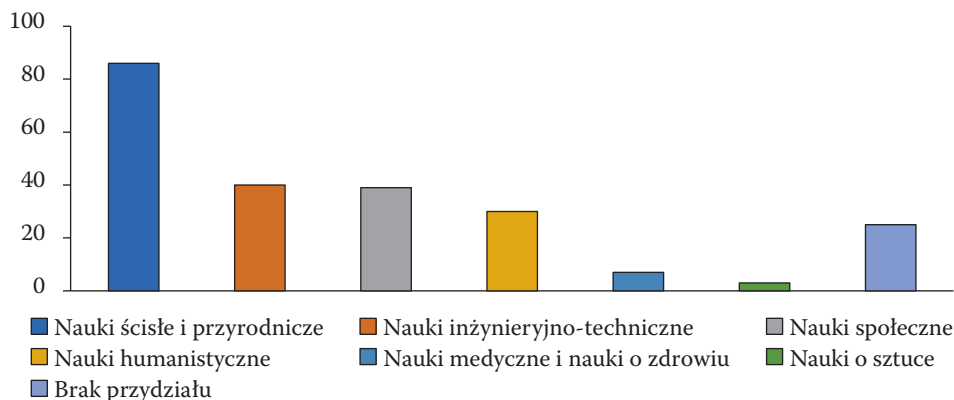
Warto podkreślić, że funkcjonalność wyszukiwania preprintów za pomocą dedykowanego filtra była dostępna jedynie w 25 repozytoriach (42%). W pozostałych 34 uczelniach (58%) brak było takiego rozwiązania, co potwierdza ograniczone dostosowanie infrastruktury technicznej do obsługi tej formy publikacji i wskazuje na potrzebę dalszych usprawnień w tym zakresie.

Preprinty poddano również analizie pod kątem przypisania ich do dyscyplin naukowych. Ponieważ publikowane były na przestrzeni kilku dekad, natrafiono na niejednolite klasyfikacje, np. psychologia w naukach humanistycznych i psychologia w dziedzinie nauk społecznych. Przyczyną takiego stanu są zmiany systematyki obszarów, dziedzin i dyscyplin naukowych²⁴. Różnica występuje także między klasyfikacjami krajowymi a klasyfikacjami OECD.

²⁴ Klasyfikacje historyczne: Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 24 października 2005 r., M.P. 2005, nr 79, poz. 1120; Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 10 grudnia 2008 r., M.P. 2008, nr 97, poz. 843; Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, Dz. U. z 2011 r. Nr 179, poz. 1065; Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r., Dz. U. z 2018 r., poz. 1818. Obowiązująca jest klasyfikacja zawarta w Rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r., Dz. U. z 2025 r., poz. 211.

Warto też zaznaczyć, że przypisanie publikacji do konkretnej dyscypliny nie zawsze było jednoznaczne – w niektórych przypadkach opierało się na tematyce poruszanej w tekście, w innych zaś wynikało z dyscypliny naukowej przypisanej do autora w systemie repozytorium.

Na podstawie zebranych danych ustalono, że 86 preprintów reprezentowało głównie nauki ścisłe i przyrodnicze, 40 nauki inżynieryjno-techniczne, kolejno 39 nauki społeczne i 30 nauki humanistyczne. Niższe wskazania uzyskano w naukach medycznych i w naukach o zdrowiu (7) oraz sztuce (3). W przypadku jednej publikacji odnotowano przypisanie do dwóch dziedzin naukowych, tj. nauk humanistycznych oraz nauk ścisłych i przyrodniczych. W przypadku 25 preprintów zarejestrowanych w repozytoriach instytucjonalnych nie określono żadnej dyscypliny (rys. 1). Uzyskany wynik pokrywa się z globalnymi trendami.

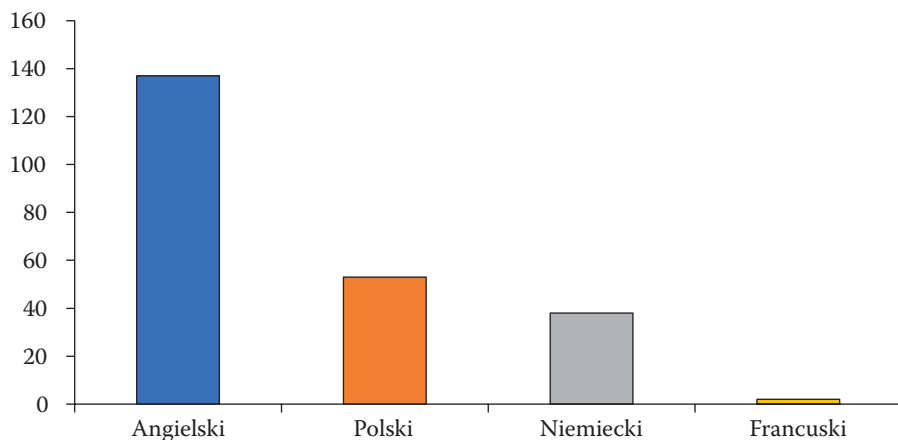
Rys. 1. Rozkład preprintów w poszczególnych dziedzinach nauki

Źródło: opracowanie własne.

Szybkie rozpowszechnianie wiedzy za pomocą preprintów nie jest wykorzystywane do ułatwiania śledzenia postępów badań, zwłaszcza w dziedzinach nauki dynamicznie się rozwijających, np. w zakresie biologii, medycyny i nauk pokrewnych.

Obszarem zainteresowania w trakcie badania preprintów w wybranych repozytoriach był język publikacji. Odnotowano następujące języki dokumentów (rys. 2): angielski (137), polski (53), niemiecki (38) i francuski (2). W jednym przypadku tekst był napisany w języku zarówno angielskim, jak i polskim. Językiem dominującym był angielski, uznawany za międzynarodowy język komunikacji w nauce. Przewaga anglojęzycznych preprintów może wynikać z charakteru dyscyplin, dla których język ten jest standardem publikowania. Prawidłowość ta występuje powszechnie w naukach ścisłych, przyrodniczych, medycznych i technicznych, co potwierdzają wyniki badań analizowanych baz

preprintów. Obecnie 98% publikacji naukowych na świecie jest pisanych w języku angielskim, w tym przez badaczy z krajów, w których angielski jest językiem obcym²⁵. Jednocześnie wysoka liczba preprintów napisanych w językach innych niż angielski, tj. polskim i niemieckim (rys. 2), sugeruje, że preprinty mogą mieć dużą wartość w kontekście badań krajowych i regionów, w których dany język jest powszechnie używany. Niemniej jednak preprinty napisane w językach innych niż angielski mogą być zrozumiane tylko przez określoną grupę odbiorców, co może ograniczać możliwości międzynarodowej dyskusji. Język preprintu może mieć wpływ na skuteczność przekazu, precyzję przekazywanych informacji, możliwości rozpowszechniania treści i ograniczony zasięg na poziomie nie szerszym niż krajowy.

Rys. 2. Język badanych preprintów

Źródło: opracowanie własne.

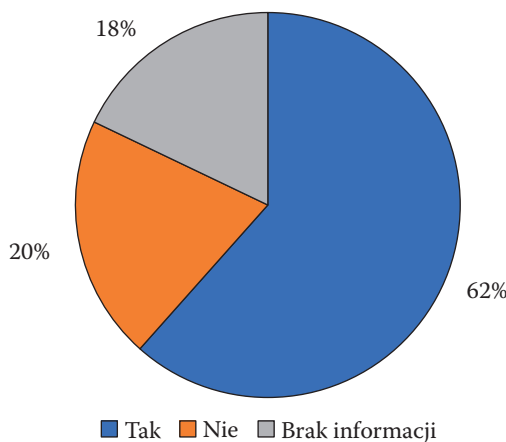
W charakterystyce preprintów kolejnymi badanymi elementami były: rodzaj autorstwa z podziałem na prace wieloautorskie i jednoautorskie oraz pochodzenie pracy – krajowa czy międzynarodowa. Na podstawie danych zebranych w polskich repozytoriach instytucjonalnych zaobserwowano wyraźną dominację prac krajowych, w tym prace wieloautorskie (78), jednoautorskie (71), przy jednocześnie ograniczonej liczbie preprintów jednoautorskich zagranicznych (42) i tworzonych we współautorstwie międzynarodowym (38). Współautorstwo może potwierdzać wspólne zaangażowanie badawcze, dawać możliwość wykorzystania różnorodnych perspektyw i doświadczeń naukowych oraz przyciągnąć uwagę szerszej grupy badaczy, co zwiększy zasięg i potencjał cytowalności. Niezależnie od tego, czy

²⁵ V. Ramírez-Castañeda, *Disadvantages in preparing and publishing scientific papers caused by the dominance of the English language in science: The case of Colombian researchers in biological sciences*, „PLOS One” 2020, t. 15, nr 9, s. 2.

dokument jest indywidualnego autorstwa, czy wytwarzany kolektywnie, w nauce poszukuje się wartościowej publikacji, a jej gwarancją są nazwiska autorów danego tekstu. Jeśli są to autorytety w danej dziedzinie, to taki artykuł jest uznawany za wiarygodny. Podobnie gdy firmują go znane ośrodki naukowe²⁶.

W ramach analizy podjęta została próba określenia kategorii naukowej oraz stopnia lub tytułu naukowego autorów preprintów. Okazało się to jednak trudne, ponieważ w większości przypadków informacje te nie były dostępne w samych publikacjach ani w towarzyszących im metadanych. Utrudnienia wynikały m.in. z braku standaryzacji zapisów imion i nazwisk, występowania nazwisk popularnych, dwuczłonowych lub zmienionych, a także z braku identyfikatorów naukowych (np. ORCID). W efekcie nie było możliwe wiarygodne ustalenie etapu kariery zawodowej autorów preprintów, choć wśród zidentyfikowanych osób występowali zarówno badacze z tytułami naukowymi, jak i przedstawiciele młodszego pokolenia naukowców.

W celu zbadania dalszych losów preprintów podjęto próbę weryfikacji, czy są one powiązane z opublikowanym artykułem w recenzowanym czasopiśmie. Zdecydowana większość, bo aż 141 preprintów (62% sprawdzonego zbioru), miała dalszy cykl publikacyjny, w przypadku 47 (20%) brak było powiązania, a o 41 (18%) nie znaleziono informacji. Graficzny rozkład uzyskanych danych przedstawia rys. 3.

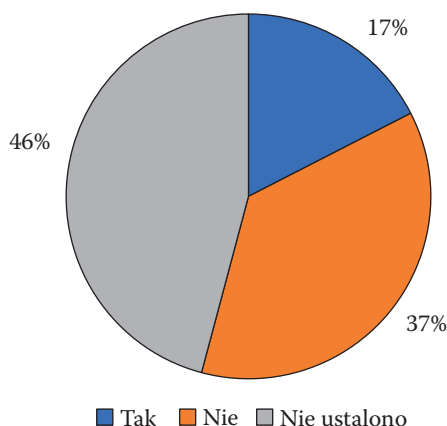
Rys. 3. Powiązanie preprintu z jego wersją opublikowaną w formie artykułu naukowego

Źródło: opracowanie własne.

²⁶ T. Świąćkowska, *Autor i jego funkcje w komunikacji naukowej w: Nauka o informacji w okresie zmian*, red. B. Sosińska-Kalata, Warszawa 2014; E. Podsiadły-Natorska, *Odróżniania najlepszych publikacji naukowych od słabych można się nauczyć*, „Świat Lekarza”, 4 lipca 2024.

Powiązanie preprintu z jego odpowiednikiem w formie oryginalnego artykułu naukowego pozwala na śledzenie postępu badań, podnosi wiarygodność i przejrzystość procesu recenzji, wzmacnia reputację autorów, zwiększa ich widoczność w środowisku naukowym, poprawia dostęp do pełnej historii badania i promuje otwarty dostęp²⁷. Z perspektywy repozytoriów powiązanie między sobą dokumentów publikacyjnych zwiększa kompletność baz uczelnianych i pomaga w budowaniu spójnego ekosystemu tekstów naukowych.

Również istotne pod kątem określenia stopnia wykorzystania preprintów było sprawdzenie, czy są one powiązane z grantem. Spośród 229 wyszukanych utworów 84 (37%) nie były powiązane z grantem, 40 publikacji (17%) miało związki z grantami, z czego 32 (14%) były finansowane przez polskie Narodowe Centrum Nauki. Dla blisko połowy, tj. 105 (46%), nie udało się tego ustalić z powodu braku informacji w opisie. Należy przypomnieć, że dane sprawdzano z poziomu użytkownika niezalogowanego i dlatego informacja ta mogła być niedostępna. Graficzne opracowanie danych przedstawiają rys. 4 i 5.

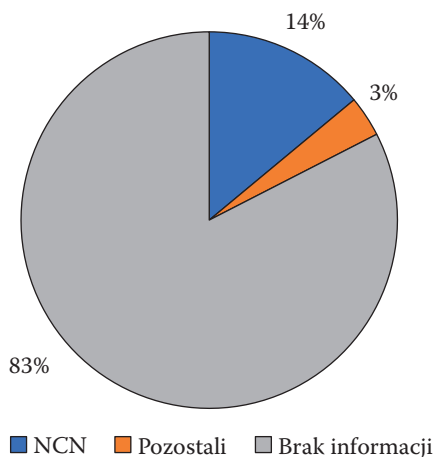

Rys. 4. Powiązanie preprintu z grantem

Źródło: opracowanie własne.

Dzięki przypisaniu preprintu do grantu instytucje finansujące mogą łatwiej monitorować efekty programów badawczych, naukowcy zaś mogą przedstawić rezultat badań jeszcze przed opublikowaniem pracy po zakończonym pozytywnie procesie recenzji. Jak pokazują przeprowadzone badania, powiązanie preprintu z artykułem naukowym i grantodawcą może być korzystne dla czytelnika, autora i uczelni. Relacja preprint – publikacja recenzowana – źródło finansowania pozwala zrealizować wymagania grantodawców, utrzymuje

²⁷ M. Klein et al., *Comparing published scientific journal articles to their pre-print versions*, „International Journal on Digital Libraries” 2019, t. 20, s. 336.

Rys. 5. Jednostka finansująca

Źródło: opracowanie własne.

transparentność, przejrzystość, a w efekcie wysoki standard badań naukowych. Niewątpliwe zalety to możliwość skuteczniejszego śledzenia rezultatów badań, zwiększenie widoczności projektu i identyfikacja tematu badań finansowanych przez dany program.

Z kolei w kontekście spełnienia określonych standardów otwartości i jakości istotna dla preprintów jest rejestracja repozytorium w OpenDOAR. Wyniki analizy pokazują, że spośród 59 badanych repozytoriów instytucjonalnych 38 zostało zaindeksowanych na tej platformie. Rejestracja w OpenDOAR jest sygnałem dla autorów, że ich preprinty przechowywane są w wiarygodnym i uznanym miejscu będącym częścią europejskiego ekosystemu otwartej nauki.

W trakcie badania nie udało się ustalić cytowań dla preprintów w bazach Web of Science i Scopus. Chociaż obie bazy rozpoczęły indeksowanie preprintów z wybranych repozytoriów, materiały te nie są uwzględniane w metrykach cytowań, obejmujących ich liczbę czy wskaźniki wpływu. W związku z tym cytowania preprintów nie są wykazywane w standardowych analizach bibliometrycznych w tych bazach.

Większość preprintów w analizowanych repozytoriach jest objęta monitoringiem statystycznym, choć często odbywa się to pośrednio – poprzez przekierowanie do serwisów zewnętrznych, z których pochodzą zdeponowane dokumenty. Wprowadzenie narzędzi do analizy statystyk (np. liczby wyświetleń, pobrań, cytowań) może znacząco wspierać lokalną społeczność akademicką, umożliwiając autorom ocenę zainteresowania ich pracą. Preprinty o wysokim poziomie aktywności użytkowników mają potencjał zwiększania widoczności badacza, przyciągania współpracowników i inicjowania następnych projektów. Statystyki te pozwalają również na identyfikację aktualnych

trendów badawczych i mogą wspierać strategiczne decyzje naukowe na poziomie instytucji.

Analiza rezultatów badań wykazała, że mimo formalnej obecności repozytoriów instytucjonalnych w większości uczelni ich rola w upowszechnianiu preprintów pozostaje ograniczona. Badane repozytoria rzadko oferowały funkcjonalności umożliwiające jednoznaczną identyfikację i klasyfikację preprintów, co utrudnia ich skuteczne deponowanie i wyszukiwanie. Tylko część repozytoriów dysponowała mechanizmami filtrowania tego typu publikacji, a metadane często były niekompletne lub niespójne. W połączeniu z brakiem jednoznacznych zapisów w politykach otwartości uczelni przekłada się to na niski poziom reprezentacji preprintów w instytucjonalnych zasobach cyfrowych i ograniczone możliwości ich udziału w globalnym obiegu naukowym.

W tym kontekście istotne jest wdrażanie polityk instytucjonalnych promujących deponowanie preprintów, uznanie ich w systemach oceny dorobku naukowego, a także zapewnienie odpowiedniego wsparcia technicznego i organizacyjnego. Działania te powinny obejmować m.in.: standaryzację procedur, rozwój narzędzi infrastrukturalnych oraz kampanie informacyjne i szkolenia dla pracowników naukowych i administracyjnych. Warto, aby instytucje naukowe i środowiska akademickie podejmowały działania na rzecz wypracowania mechanizmów wspierających ocenę jakości preprintów i promujących dobre praktyki ich udostępniania. Rozwiązania takie mogą obejmować m.in. otwarte recenzje, klasyfikację poziomu zaawansowania tekstu, oznaczenia wersji roboczych czy systemy adnotacji eksperckich. Tego typu inicjatywy mogłyby przyczynić się do zwiększenia transparentności i ograniczenia ryzyka niezamierzonego rozpowszechniania treści niespełniających standardów rzetelności naukowej.

Również po stronie wydawców wskazana jest większa przejrzystość i spójność w zakresie polityki dotyczącej preprintów. Choć część wydawców wykazuje otwartość na deponowanie manuskryptów w repozytoriach, praktyki są wciąż zróżnicowane – od pełnej akceptacji po warunki ograniczające (np. określone serwery, embargo, typ licencji). Dalszy rozwój komunikacji naukowej opartej na otwartości będzie wymagał współpracy wszystkich interesariuszy: uczelni, instytucji badawczych, wydawców i fundatorów.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono analizę obecności i roli preprintów w politykach otwartości i repozytoriach instytucjonalnych uczelni wyższych w Polsce. Podstawę źródłową stanowiły: dane na temat 65 uczelni publicznych, ankieta

wypełniona przez 33 biblioteki akademickie, analiza zawartości 59 repozytoriów instytucjonalnych oraz eksploracja metadanych preprintów i powiązań preprintów z publikacjami naukowymi.

Wyniki badań wskazują, że preprinty pozostają w polskim systemie naukowym marginalnym i często pomijanym elementem komunikacji naukowej. W politykach otwartego dostępu rzadko są one ujęte *explicite*, a repozytoria uczelni nie zawsze zapewniają infrastrukturę umożliwiającą ich skuteczne deponowanie, kategoryzację i wyszukiwanie. Obserwowane są znaczne różnice w praktykach instytucjonalnych i brak jednolitych standardów w zakresie opisywania preprintów i zarządzania nimi.

Zidentyfikowane problemy uwiadcniają potrzebę ujednolicenia zapisów w politykach otwartości dotyczących preprintów, poprawy warunków ich deponowania i standaryzacji metadanych. Równie istotne pozostaje zwiększenie świadomości środowiska akademickiego na temat korzyści wynikających z publikowania preprintów oraz zapewnienie systemowego wsparcia, w tym szkoleń i doradztwa, szczególnie w kontekście realizacji wymagań grantodawców.

Wnioski z przeprowadzonych analiz potwierdzają potrzebę wypracowania spójnych zasad dotyczących preprintów w politykach otwartości uczelni i lepszego dostosowania repozytoriów instytucjonalnych do ich obsługi – zarówno pod względem infrastrukturalnym, jak i proceduralnym. Preprinty powinny być traktowane jako integralny element strategii otwartości, umożliwiający szybkie udostępnianie wyników badań i wspierający transparentność procesu naukowego. Ich pełniejsze włączenie do polityk instytucjonalnych wymaga nie tylko ujednolicenia praktyk deponowania i standaryzacji metadanych, lecz także systemowego wsparcia dla środowiska akademickiego w postaci szkoleń, doradztwa oraz narzędzi wspierających zgodność z wymogami grantodawców i międzynarodowymi standardami otwartej nauki. Wyniki badań wskazują przy tym, że polityka Narodowego Centrum Nauki nie była głównym czynnikiem motywującym badaczy do deponowania preprintów w repozytoriach, dlatego jej złagodzenie nie powinno znacząco wpłynąć na skalę zamieszczania w nich tego typu materiałów. W tym kontekście warto postawić pytanie, czy udostępnianie preprintów powinno być postrzegane jako przywilej, narzędzie wspierające otwartość i niezależność badawczą, czy też jako obowiązek wynikający z ewolucji polityk naukowych i oczekiwań instytucjonalnych. Odpowiedź na to pytanie może stać się istotnym elementem dalszej debaty nad rolą preprintów w systemie komunikacji naukowej.

Bibliografia – References

- Analiza stanu otwartej nauki w Polsce. Raport końcowy*, Warszawa: Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy 2023, <https://radon.nauka.gov.pl/analizy/analiza-stanu-otwartej-nauki-w-polsce> [dostęp: 23.02.2025].
- Chaleplioglou A., Koulouris A., *Preprint paper platforms in the academic scholarly communication environment*, „Journal of Librarianship and Information Science” 2023, t. 55, nr 1, s. 43–56. DOI: <https://doi.org/10.1177/09610006211058908>
- Chiarelli A., Johnson R., Pinfield S., Richens E., *Preprints and scholarly communication: An exploratory qualitative study of adoption, practices, drivers and barriers* [version 2; peer review: 3 approved, 1 approved with reservations], „F1000 Research” 2019, 8, 971. DOI: <https://doi.org/10.12688/f1000research.19619.2>
- Fleerackers A., Ratcliff C.L., Wicke R., King A. J., Jensen J. D., *Public understanding of preprints: How audiences make sense of unreviewed research in the news*, „Public Understanding of Science” 2025, t. 34, nr 2, s. 154–171. DOI: <https://doi.org/10.1177/09636625241268881>
- Glymour M.M., Charpignon M.L., Chen Y.H., Kiang, M.V., *Counterpoint: Preprints and the future of scientific publishing – in favor of relevance*, „American Journal of Epidemiology” 2023, t. 192, nr 7, s. 1043–1046. DOI: <https://doi.org/10.1093/aje/kwad052>
- Klein M., Broadwell P., Farb S.E., Grappone T., *Comparing published scientific journal articles to their pre-print versions*, „International Journal on Digital Libraries” 2019, t. 20, s. 335–350. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00799-018-0234-1>
- Levchenko M., Parkin M., McEntyre J., Harrison M., *Enabling preprint discovery, evaluation, and analysis with Europe PMC*, „PLOS One” 2024, t. 19, nr 9, e0303005. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0303005>
- Ministerstwo Edukacji i Nauki, *Polityka Naukowa Państwa*, Warszawa 2022, <https://www.gov.pl/attachment/c47d37f9-eaab-4701-adce-84cf7585013e> [dostęp: 23.02.2025].
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, https://www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf [dostęp: 23.02.2025].
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Wykaz uczelni publicznych nadzorowanych przez ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego i nauki – publiczne uczelnie akademickie*, <https://www.gov.pl/web/nauka/wykaz-uczelni-publicznych-nadzorowanych-przez-ministra-wlasciwego-ds-szkolnictwa-wyzszego-i-nauki-publiczne-uczelnie-akademickie> [dostęp: 18.02.2025].
- NCN, *Instrukcja: otwarty dostęp do publikacji. Polityka NCN dotycząca otwartego dostępu do publikacji wraz ze zmianami wprowadzonymi pismami Dyrektora NCN z 11.10.2023 r. oraz 30.09.2024 r.* Wersja 2.0, 2023, https://ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/2024_12_instrukcja_open_access_NCN.pdf [dostęp: 17.12.2024].
- Podsiadły-Natorska E., *Odróżniania najlepszych publikacji naukowych od słabych można się nauczyć*, „Świat Lekarza”, 4 lipca 2024, <https://swiatlekarza.pl/jak-rozpoznać-wartosciowa-publikacje-naukowa/> [dostęp: 28.05.2025].

- Ramírez-Castañeda V., *Disadvantages in preparing and publishing scientific papers caused by the dominance of the English language in science: The case of Colombian researchers in biological sciences*, „PLOS One” 2020, t. 15, nr 9, e0238372. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0238372>
- Smart P., *The evolution, benefits, and challenges of preprints and their interaction with journals*, „Science Editing” 2022, t. 9, nr 1, s. 79–84. <https://doi.org/10.6087/kcse.269>
- Święćkowska T., *Autor i jego funkcje w komunikacji naukowej*, w: *Nauka o informacji w okresie zmian*, red. B. Sosińska-Kalata, Warszawa: SBP 2014. https://www.researchgate.net/publication/286186285_Autor_i_jego_funkcje_w_komunikacji_naukowej
- Wingen T., Berkessel J.B., Dohle S., *Caution, preprint! Brief explanations allow non-scientists to differentiate between preprints and peer-reviewed journal articles*, „Advances in Methods and Practices in Psychological Science” 2022, t. 5, nr 1. DOI: <https://doi.org/10.1177/25152459211070559>
- Zarządzenie nr 39/2025 Dyrektora Narodowego Centrum Nauki w sprawie polityki publikowania w otwartym dostępie wyników badań stanowiących efekty realizacji projektów badawczych, staży, stypendiów naukowych, działań naukowych i komponentów badawczych z dnia 26.06.2025, https://ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/zarzadzenia-dyrektora/zarzadzenieDyr-39_2025.pdf [dostęp: 22.07.2025].

Dorota Wierzbicka-Próchniak, Ewelina Pisarek, Agnieszka Zawadzka,
Grzegorz Szczypa

Preprinty w uczelnianym repozytorium drogą do otwartości w nauce?

Streszczenie. Celem artykułu jest analiza roli preprintów w politykach otwartości uczelni wyższych w Polsce i ich obecności w repozytoriach instytucjonalnych. **Metody:** W pracy przedstawiono wyniki badań ankietowych i analizę zawartości wybranych polskich repozytoriów uczelnianych. Dane źródłowe zostały pozyskane z ankiet wypełnionych przez przedstawicieli 33 bibliotek akademickich, przeglądu zawartości 59 repozytoriów instytucjonalnych oraz eksploracji preprintów i ich powiązań z publikacjami naukowymi. Zastosowane metody badawcze obejmowały przegląd repozytoriów i ankietę online. Omówienie znaczenia preprintów w globalnym systemie komunikacji naukowej stanowiło kontekst dla interpretacji uzyskanych danych. **Wnioski:** Wyniki wskazują na to, że preprinty są wciąż marginalnym elementem polityk otwartości w polskich instytucjach akademickich, a ich obecność w repozytoriach jest ograniczona. Zidentyfikowano również niską świadomość potencjalnych korzyści wynikających z publikowania preprintów oraz bariery natury formalnej i organizacyjnej. W konkluzji wskazano na potrzebę wypracowania spójnych zasad dotyczących preprintów w politykach otwartości uczelni, lepszego dostosowania repozytoriów do deponowania i udostępniania preprintów, a także konieczność rozwoju wsparcia i szkoleń dla środowiska akademickiego.

Słowa kluczowe: preprinty, otwarty dostęp, repozytoria instytucjonalne, polityka otwartości, komunikacja naukowa, badanie.

Tekst wpłynął do Redakcji 30 maja 2025 roku.

Dorota Wierzbicka-Próchniak – kustosz. Ukończyła informację naukową i bibliotekoznawstwo na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz Studium Pedagogiczne UJ. Obecnie pracuje na stanowisku zastępcy dyrektora w Bibliotece Uniwersytetu Opolskiego. Uczestniczka i prelegentka wielu konferencji krajowych i międzynarodowych. Zainteresowania zawodowo-naukowe: elektroniczne źródła informacji, użytkownicy informacji cyfrowej, otwarty dostęp, repozytoria.

Ewelina Pisarek – kustosz, kierownik Działu Bazy Wiedzy i Analiz Bibliometrycznych w Bibliotece Uniwersytetu Opolskiego. Od 2015 roku administrator systemowy i merytoryczny uczelnianej Bazy Wiedzy, odpowiedzialna za import dorobku naukowego pracowników uczelni do sprawozdawczych systemów MNiSW. Od 2020 roku członek zespołu roboczego ds. ewaluacji działającego przy rektorze ds. nauki Uniwersytetu Opolskiego.

Agnieszka Zawadzka – kustosz w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Specjalizuje się w analizach bibliometrycznych dorobku naukowego pracowników oraz w zakresie ewaluacji i parametryzacji nauki, członek zespołu ds. monitorowania postępów ewaluacji pod przewodnictwem rektora ds. nauki i współpracy międzynarodowej, członek ogólnopolskiej Grupy Użytkowników Omega-PSIR (sekcje: moduły sprawozdawcze oraz dzieła artystyczne), obecnie pełni funkcję administratora merytorycznego uczelnianego repozytorium – Bazy Wiedzy UMCS.

Grzegorz Szczypa – kustosz dyplomowany. Interesuje się zagadnieniami związanymi z ewaluacją jednostek naukowych, repozytoriami i bazami wiedzy, nowymi zadaniami bibliotek akademickich i popkulturowymi zbiorami w tradycyjnych zasobach.

